

Ärende 2/2013

Yttrande nr 291

Yttrande avgivet av Föreningen Svensk Forms Opinionsnämnd den 10 juli 2013 efter anmälan av Barbro Lomakka

PARTER

ANMÄLARE

Barbro Lomakka, närvarande

OMBUD

Advokat Petter Holm, Gärde Wesslau Advokatbyrå, Kungstorget 2, 411 17 Göteborg

MOTPART

Aktiebolaget Grythyttans Stålmöbler (556113-0443) närvarande genom verkställande direktören Karl Lindqvist

OMBUD

Jur. kand. Rune Pettersson, Brann AB, Teknikparken, Nobelvägen 2, 802 67 Gävle

ÖVRIGA NÄRVARANDE

Simon Key Bertman

SAKEN

Textilmönster benämnt Fond och sittdyna

BESLUT

Föreningen Svensk Forms Opinionsnämnd anser att det företedda textilmönstret i Fond i slarvtjällsteknik är upphovsrättsligt skyddat som alster av brukskonst. Nämnden finner vidare Aktiebolaget Grythyttans sittdyna så lik det skyddade textilmönstret Fond att den faller inom dess skyddsområde.

YRKANDE M.M.

Barbro Lomakka har begärt nämndens prövning av om ett av henne salufört textilmönster, benämnt Fond, är skyddat som alster av brukskonst samt om Aktiebolaget Grythyttan, nedan kallat Grythyttan, genom att saluföra en sittdyna har gjort intrång i Barbro Lomakkas upphovsrätt. Barbro Lomakka har även begärt nämndens prövning om Grythyttans marknadsföring av sittdynan strider mot god affärssed.

Grythyttan har bestritt att det föreligger ett upphovsrättsligt skydd för textilmönstret Fond och, för det fall nämnden skulle finna att det föreligger ett upphovsrättsligt skydd, att mönstret till den sittdyna Grythyttan marknadsför gör intrång i skyddet. Vidare har Grythyttan bestritt att företagets marknadsföring strider mot god affärssed.

BAKGRUND

Barbro Lomakka har anfört i huvudsak följande. Textilmönstret till Fond introducerades på marknaden år 2001. Mönstret består av en textilstruktur som kännetecknas av tätt ställda fyrkantiga och avlånga filtstavar i industrifiltad fårull. Mönstret är framtaget med en vävteknik benämnd slarvtjällsteknik, vilket är en sedan lång tid känd vävteknik, där filtstavar fogats in i väven. Den vävtekniska lösningen ger upphov till en textilstruktur som uppvisar vissa likheter med en ryamatta, men skiljer sig från den genom användningen av filtstavar i grov tovad fårull. Textilstrukturen i Fond har med anledning av detta också gett upphov till begreppet filtrya. De fyrkantiga stavarna i filtad ull, med den specifika täthet de har, leder till att stavarna stöttar varandra och att de får en varierande grad av lutning. Resultatet av detta blir en framträdande reliefstruktur att ett spel mellan ljus och skugga uppstår i mönstrets yta.

När textilmönstret Fond introducerades på marknaden var det endast en liten grupp av formgivare som bearbetade filtmaterial för en kommersiell målgrupp. Nämnas kan bland annat Pia Wallén, Paola Lentti och Bio Carpets, som är ett bolag verksamt i Belgien. Inte någon av aktörerna på marknaden hade emellertid tagit fram en filtkvalitet av de svenska grövre ullfibrerna och i denna täta slarvtjällsteknik låtit det komma till användning i mattor.

Sedan textilmönstret Fond introducerades på Möbelmässan år 2001 har det kommit att bli presenterat i såväl nationella som internationella publikationer. Mönstret finns också representerat i ett flertal privata och offentliga miljöer i Skandinavien, Europa och USA. Vidare har mönstret tilldelats ett flertal olika utmärkelser.

I februari 2013 uppmärksammade Barbro Lomakka att Grythyttan marknadsförde en sittdyna till en stålstol. Sittdynan ingick som ett kombinationserbjudande tillsammans med ett bord och en filt som marknadsfördes under namnet "Grythyttan Stålmöbler: By Simon Key Bertman". Textilmönstret i sittdynan var identiskt med textilmönstret till Fond. I anledning av detta kontaktade Barbro Lomakka Simon Key Bertman. Senare tillskrev hon genom ombud Grythyttan, som tillbakavisade hennes krav om att företaget skulle upphöra att marknadsföra sittdynan ifråga. Det föreligger i allt väsentligt identitet mellan mönstret till Grythyttans sittdyna och mönstret till Fond. Det är därför fråga om ett upphovsrättsintrång och marknadsföringen strider mot god affärssed.

Barbro Lomakka har inför nämnden bland annat uppgett följande. Hon har, efter att ha avslutat sin utbildning, under lång tid arbetat som textilformgivare. Textilmönstret till Fond hade hon arbetat med under fem år innan det slutligen introducerades på marknaden år 2001. Startpunkten för skapandeprocessen var ett uppdrag från Gotlands Läns Hemslöjd under år 1995. Hon arbetade då med plana mattor och tovad ull där inspiration till mönstren hämtades från gotlandsstenar. Från den processen blev en hel del spillmaterial i tovad ull. I syfte att undersöka möjligheterna att använda den tovade ullen tog hon kontakt med den enda tillverkaren av detta slags material i Sverige, nämligen Nordifa AB.

Från arbetet med uppdraget för Gotlands Läns Hemslöjd förstod hon att ullen hade stora fördelar och borde kunna ges ett större användningsområde. Hon började experimentera med spillet som uppstod inom ramen för arbetet med uppdraget vid vävstolen och kom slutligen att stanna för att använda en sedan länge känd vävteknik – slarvtjäll, som används för att utsmycka mattor. Tekniken gav möjlighet att använda filtstavar och bygga dem tätt i mönstret. Det uttryck hon ville åt var ett rått och arkaiskt uttryck. Den torra och gråa ullen kom också att ge textilmönstret ett annat slags liv.

Det är korrekt att hon i sitt marknadsföringsmaterial lyfter fram de funktionella aspekterna med textilmönstret Fond. Anledningen till detta är att hon vill få möjlighet att så tidigt som möjligt komma in i processen när en byggnad ska utformas så att det skapas goda möjligheter att fullt integrera hennes alster i byggnaden.

Hon har sin studio på Gotland och vid ett tillfälle fick hon besök av Simon Key Bertman. De diskuterade inte specifikt textilmönstret Fond utan de hade en mer allmän diskussion. Hon kan inte dra sig till minne att hon särskilt visade mönstret till Fond, men produkter med det mönstret finns alltid framme i hennes studio.

Gryhyttan har anført i huvudsak följande. Textilmönstret till Fond är resultatet av den funktion produkten i vilket mönstret ingår i är avsedd att uppnå. Mönstret har inte skapats med en konstnärlig ambition i syfte att nå en konstnärlig verkan utan bygger helt på fackkunskap och variationer av välkända idéer. Ryamattor, och dess formelement i form av en uppstående lugg där de ingående formelementen stödjer varandra, fanns långt före tillkomsten av textilmönstret till Fond. Sådana tidigare kända alster uppvisar även de ett spel mellan ljus och skugga. Den reliefverkan som Barbro Lomakka hänvisar till är något som inte utgör ett resultat av en konstnärlig verksamhet utan följer helt på valet av material. Den utgångspunkt Barbro Lomakka haft framgår också av hennes egen marknadsföring där det enda som framhålls är de funktionella egenskaper textilmönstret Fond har. Barbro Lomakkas mattor och akustikvävar har den praktiska nyttan som ändamål.

Simon Key Bertman har vidare självständigt skapat den sittdyna Gryhyttan marknadsför och det föreligger inte någon efterbildning. Den reklambyrå Gryhyttan anlitar föreslog, efter att ha sett en sittdyna Simon Key Bertman ställde ut på Formexmässan år 2001, att Gryhyttan skulle anlita honom för uppdraget att skapa ett konceptuellt mönster för en textilkollektion. Kollektionen skulle bestå av plädar, bordsskiva och sitt- samt ryggdynor. Ryggdynorna föll sedermera bort och kom inte att ingå i kollektionen.

Den aktuella sittdynans storlek är betingad av sittmättet på stolen och återger de 118 åren i Gryhyttans historia. Den är vävd i tuskafts- och inte slarvtjällsteknik eftersom de invädda bitarna inte ligger på botteninslaget. På var femte rad har det vävts in filtbitar. Filtbitarna omsluter respektive sidokant, som saknar bred fäll. Materialet utgörs av kombination av ull och syntet och materialblandningen gör att dynan inte uppvisar samma slags lyster som textilmönstret Fond. Strukturen är relativt gles och ger en relativt jämn struktur som inte uppvisar samma reliefstruktur eller samma spel mellan ljus och skugga som mönstret Fond.

Simon Key Bertman har inför nämnden bland annat uppgett följande. Han har en gedigen utbildning och bred erfarenhet som textilkonstnär. Under Formex mässan år 2011 ställde han ut ett textilmönster i form av en sittdyna utförd med tovade kulor i ull. Den reklambyrå som Grythyttan anlitar såg dynan och ville att han skulle ta fram en dyna åt Grythyttan. Han anlätades för att göra detta och tog fram ytterligare modeller av sittdynor i tovad ull. Utöver kulor i tovad ull skapade han även en dyna där han i stället gjorde öglor. Efter att ha tagit fram ett flertal olika dynor kom han slutligen fram till den sittdyna som Grythyttan nu marknadsför. Dynorna var alla i måtten 36 gånger 36 cm, vilket motsvarar måtten på Grythyttan stol. Han tänkte vidare utifrån siffermönster och de 118 filtbitarna representerar Grythyttans 118-åriga historia. Dynan har vidare ett inslag av röda punkter där varje punkt representerar en viktig händelse i företagets historia. Den stålgrå färgen är vald för att matcha stålmöbelen och de röda filtbitarna det upphettade järnet. Dessa färgställningar går också igenom hela Grythyttans kollektion. Han använde tre varptrådar för att låsa varje filtbit och det behövdes en vävd baksida för att dynan skulle fungera med underlaget på stolen.

Han kände inte till textilmönstret till Fond när han skapade sittdynan åt Grythyttan. I samband med att han blev färdig med sin utbildning besökte han olika textilformgivare för att skaffa sig en bild av hur det var att arbeta som formgivare inom detta område. I samband därmed besökte han även Barbro Lomakka på Gotland. Han la då inte märke till textilmönstret Fond och det var heller ingenting han pratade med Barbro Lomakka om.

Nämnden har hållit sammanträde den 10 juni 2013. Vid sammanträdet förevisades exemplar av textilmönstret till Fond, Grythyttans sittdyna. Vidare har på parternas begäran skriftligt material förevisats för nämnden samt ett flertal av Simon Key Bertman framtagna sittdynor.

BEDÖMNING

Enligt stadgarna för Svensk Forms Opinionsnämnd har nämnden att som opartiskt organ avge yttrande om upphovsrättsligt skydd för brukskonst. Nämnden ska därvid med utgångspunkt från vad som företes för nämnden pröva om anmälda bruksföremål har skydd som alster av brukskonst enligt gällande svensk upphovsrätt.

Med brukskonst enligt upphovsrättslagen förstås ett skydd för en bruksvaras konkreta form.

För att sådant skydd ska tillerkännas en bruksvara ska den utgöra ett upphovsrättsligt konstnärligt verk. Så kallad verkshöjd ska föreligga. Det innebär att verkets egenskaper ska ge en inom det aktuella brukskonstområdet konstnärligt självständig och originell form. Härvid är det således avgörande vilket helhetsintryck formens sammanställda egenskaper ger. Formgivningen ska vara individuell och särpräglad. Risken för dubbelskapande ska vara obefintlig eller åtminstone mycket ringa. Dubbelskapandekriteriet är dock endast en anvisad hjälpnorm för bedömningen av vad som är upphovsrättsligt skyddat alster av brukskonst. Tillämpningen av kraven formas av rättspraxis.

Nämnden prövar inledningsvis huruvida textilmönstret Fond uppfyller kraven för att utgöra alster av brukskonst enligt upphovsrättslagen. Helhetsutseendet hos textilmönstret Fond betingas av samspelet mellan den valda vävtekniken och de grova stavarna i tovad ull. Formelementen samverkar på ett okomplicerat men ändå särpräglad sätt utifrån de variationsmöjligheter den valda vävtekniken och den grova tovade ullen ger. Ytan i mönstret får genom de valda formelementen en framträdande reliefverkan och det skapas ett särpräglad spel mellan skugga och ljus i mönstrets yta. Formgivningen, även om den innefattar en sedan länge känd vävteknik, är enligt nämnden konstnärlig och självständig. Att Barbro Lomakka lyft fram funktionella inslag i samband med att hon beskrivit textilmönstret Fond, eller att det finns funktionella inslag i det alster hon skapat, utesluter inte enligt nämnden att hon haft en konstnärlig ambition i samband med sitt formgivningsarbete. Risken för dubbelskapande får sannolikt anses som ringa. Helhetsintrycket av textilmönstret Fond har således en för den aktuella produkttypen verkshöjd och formgivningen har därför enligt nämnden skydd som alster av brukskonst enligt upphovsrättslagen.

Mot bakgrund av att nämnden funnit att textilmönstret Fond får anses vara upphovsrättsligt skyddat har nämnden även att pröva om textilmönstret till Grythyttans sittdyna gör intrång på det skyddsområde som tillkommer Fond. Textilmönstret till Grythyttans sittdyna uppvisar i förhållande till mönstret för Fond vissa detaljskillnader. Här kan nämnas de röda inslagen i sittdynan, det något mer "platta" intryck mönstret ger och den mindre graden av reliefverkan samt det inte lika framträdande spelet mellan ljus och skugga i ytan. Dessa detaljskillnader är emellertid inte enligt nämnden tillräckliga för att göra mönstren tillräckligt åtskiljbara utan mönstret till Grythyttans sittdyna får anses falla inom det upphovsrättsliga skyddsområde som tillkommer textilmönstret Fond.

En bedömning av om det föreligger ett upphovsrättsintrång förutsätter en prövning av fler omständigheter än om det föreligger ett upphovsrättsligt skydd och om utformningen av ett annat alster faller inom skyddsområdet för detta skydd. Framförallt är det frågan om ett visst alster tillkommit med det skyddade alstret som förebild. Prövningen av denna omständighet innefattar regelmässigt komplicerade bevisfrågor som bäst lämpar sig för domstols bedömning och inte nämndens. Den nu angivna principen har också allmänt gjort sig gällande inom nämnden (se t.ex. nämndens yttrande nr 51 år 1962). Av det nu sagda följer att nämnden inte tar ställning till frågan huruvida Grythyttans sittdyna tillkommit med textilmönstret Fond som förebild.

Enligt § 2 i nämndens stadgar kan nämnden, som ett led i sin prövning av en upphovsrättslig tvistefråga, uttala sig om en viss åtgärd strider mot god affärssed. Bedömningen är inte av marknadsrättslig art. Nämnden har funnit att den sittdyna Grythyttan marknadsför faller inom det upphovsrättsliga skyddsområdet för textilmönstret Fond. Sittdynan har formgivits på ett sätt som kan leda till att köpare förväxlar produkter där textilmönstret till Fond ingår och den aktuella sittdynan. Av detta följer enligt nämnden att Grythyttan handlat i strid med god affärssed enligt vad som följer av § 2 i nämndens stadgar (jfr nämndens yttrande nr 101 år 1973).

I avgörandet deltog advokat Peter Adamsson, ordförande, designer SID/MSD Chiqui Mattson, professor och formgivare Erika Lagerbielke, industridesigner Lars Lallerstedt, professor och designer Maria Benktzon, arkitekt

SIR/MSA Mattias Ljunggren och inredningsarkitekt/designer SD Lena Andersson. Sekreterare var kanslirådet Anders Olin.

Peter Adamsson

Anders Olin